

FATALIZAM RACIONALITETA

Upitnost ishodišta problematike Vjeronauke u edukaciji i uvođenje nastavnog predmeta Kultura religija

Fatima LAČEVIĆ

PROLOG

Prolog za problematiku Vjeronauke u edukaciji i uvođenje nastavnog predmeta Kultura religija obavezuje iskazati nekoliko dvoumljenja: najprije pitanje: nije li marginalizacija Vjeronauke već prije nego se Vjeronauka stavi u suodnos sa uvođenjem nastavnog predmeta Kultura religija, također, dvoumimo marginalizaciju Vjeronauke s obzirom na njen "usamljen" smještaj u sustav edukacije, dalje je bitno i nužno dvoumljenje oko problema odnosa ovih duhovnih sadržaja što se na ove sadržaje u edukaciji "motri" na ovim prostorima, po jednom neprikrivenom cilju da ovakovrsna edukacija i sama ima funkciju afirmacije multietničnosti i multikulturalnosti, dok se istodobno iskazuje otpor prema mogućnosti afirmacije ovih vrijednosti pomoću Vjeronauke, "djeca se tako razdvajaju", stav je koji se veoma često čuje.

Čini se da je pozicioniranje odnosa Vjeronauke i Kulture religija još više udaljilo bitno ovih duhovnih sadržaja edukacije iz vlastitosti njihova mjesta. Rekli bismo da je vlastitost ovakovrsnih sadržaja u onom horizontu iz kojeg se vlastitost sadržaja već dugo ne prepoznaje i ne razumijeva. Stoga ćemo pitati: nisu li znanosti (biologija, fizika,

primjerice) i način edukacije u ovovrsnim sadržajima prikrile i izmakle smjer pitanju o mogućem odnosu Vjeronauke i Kulture religija? Ako su egzaktne znanosti u edukaciji apsolutni autoriteti istine i znanja, onda su Vjeronauka i Kultura religija benigni prostor koji stoji na raspolaganju osobnoj i društvenoj volji (učenik, roditelji, itd.), stoji na raspolaganju autoritetima institucija (političke, vjerske i druge) da one spolja uvode i izvode iz edukacije sadržaje Vjeronauke i Kulture religija.

Da ovi sadržaji stoje na raspolaganju znači da su izgubili svoju unutarnju, vlastitu vezu sa sadržajima edukacije općenito koji gubitak veze je uzrok marginalizacije ovih sadržaja i u slučajevima "consensusa"- da im se da mjesto u edukaciji. Ukoliko se edukacija emancipirala od pitanja šta znači znati pripremljena je za formu recepcije i neupitnog štovanja "narcisoidnosti" znanja koje rezultira iz naučnih istraživanja ("šovinizam znanosti"). Naučna istraživanja i naučni rezultati (Istine) utemeljuju edukaciju (svi nastavni programi nalažu da nastava mora biti na načelima nauke) i daju ovoj formu, legalitet i legitimitet.

Edukacija oslobođena od dvojbe, sumnje, pitanja, okupira svijest u prostor beskrajne moći nauke, njenog progressa, s jedne strane, pa se intellectus iskazuje sigurnim producentom sebe -

svijeta koji trijumfira u uobrazilji apsolutusa, s druge strane. Zapravo, nema s jedne i s druge strane. Krug je skoro savršen. “Zagrljaj” nauke i edukacije tako je čvrst da je siguran od svake vrste “liberalizacije” drugačijih znanja i Istina. Imamo bogato iskustvo “lukavstva uma” da se u liberalizaciji i demokratizaciji različitosti potreba i zahtjeva individuuma dovršava posao osljepljenja za zajednička ishodišta pitanja kao i njihovo zatomljenje u efemernosti.

Riječ je o obrascu funkcioniranja efemera koji u promišljanju Vjeronauke i Kulture religija znači punim smislom; već su ovi sadržaji umrtvljeni budući da su njihovi korijeni preneseni na njima tuđe tlo pa stoga funkcioniraju kao efemeri politike, ideologije, sekularnih i sakralnih institucija. Tako raspoloživi i unutar nametnute benignosti statusa efemernosti “zovu” sebe iz sebe dok je njihovo sebe otrgnuto iz vlastitosti. Tvar odnosa Vjeronauke i Kulture religija i status ovih duhovnih sadržaja u edukaciji nije u ovornosti ovih sadržaja. Tvar je odnosa i statusa gubitak smisla edukacije, da je ova bitno izvođenje onog što je već sadržano u potenciji. Znanost se sunovratila u naučno istraživanje (fizika je postala istraživanje) kad je izgubljen smisao izvođenja onog što već jest a za edukaciju je to značilo da se obrazovanje ne osmišljava kroz izvođenje (poiezis), već je bitni biljeg edukacije okupacija istraženog. Dok je u izvođenju uvijek glasno pitanje što je to i što znači to što se izvodi - zna, edukacija se danas mjeri po tome što se i koliko se znanjem može zaposjesti i vladati.

U temeljnim promjenama smisla edukacije situira se problematika Vjeronauke i Kulture religija. Pitanje je daleko složenije i ne može se odnos Vjeronauke i Kulture religija misliti iz njegova suženja u raspoloživost raznovrsnih odluka institucija. Od pitanja o zaboravu smisla edukacije ne možemo odustati. Raznovrsni konsenzusi i dogovori o ovim nastavnim predmetima daleko su od puta do konsenzusa - suglasja koje je bitno nešto drugo nego je Dogovor o smještaju u sustav edukacije.

ZABORAV PITANJA O SMISLU EDUKACIJE

Konferencija - konsultacija o uvođenju predmeta Kultura religija u onovrsnoj je zamki promišljanja koja se nužno samo- postavlja kad se sadržaj ekstrahira u zaseban predmet i tako se odvoji od njegovih općih, za osobitost sadržaja, konstituirajućih pretpostavki. Vjeronauka i Kultura religija i značenje njihova odnosa, tek stavljeni u horizont važnosti logičkog priusa, pitanja edukacije u svijetu danas, mogla bi biti raskrivena u širini edukacije smisla čina egzistencije. Postavljena pitanja o ovim sadržajima u formi nastavnih predmeta koje treba uvesti u bosansko-hercegovački školski sustav zavode u historicističke aspekte o ovim sadržajima sve do geografskih, geopolitičkih aspekata da se značenje posebitosti nastavnih sadržaja Vjeronauke i Kulture religija izvodi iz posebitosti društveno-povijesnog prostora Bosne i Hercegovine. Mišljenje koje specijalizira nastavne sadržaje po kriteriju njihove potrebe i zadatka iz aktualnosti, pa se aktualnost duhovnih sadržaja prostituira željom, nadom i potrebom da se obrazovanjem unutar ovih sadržaja postignu ciljevi (dakle, u BiH) utemeljenja demokracije, afirmacija multikulture, solidarnosti, osjećanja i štovanja drugog i različitog, takvo mišljenje svoje saučesništvo dokazuje sukrivnjom aktualiziranja - instrumentaliziranja pa ostaje prekratko da dosegne do mraka - zaborava - opće zarobljenosti mišljenja u formu mišljenja - konferencija - konsultacija.

Konferencija - konsultacija o uvođenju nastavnog predmeta Kultura religija eksplicitno sebe argumentira zarobljenošću svojom svrhom već samim tim što je proizvedena inicijativom OHR-a da se u škole u Bosni i Hercegovini uključi nastava o svim većim religijama na ovim prostorima i što su inicijativu potpisali resorni entitetski ministri. Mišljenje koje je razdrobljeno u mišljenje iz entiteta ne utemeljuje se u entitetu mišljenja pa mu se, stoga, čitava stvar oko Vjeronauke i Kulture religija javlja kao konsultacija - usaglašavanje resornih entitetskih ministara. Dakle, ne samo što ovi duhovni sadržaji ne svijetle iz bitnih pitanja edukacije kao objavljivanja ljudskog bića, ovornosti sadržaji, posebiti izvori sebe - razumijevanja čovjeka i svijeta, presušuju razvođenjem edukacije u

smjerove potreba i u podatnost vladajućeg Ratia.

To znači da se zapreke ovim sadržajima nisu prepoznale i razvidjele iz zaborava smisla i značenja edukacije koji je zaborav planetarni udes, a ne lokalni. Prije nego su zapreke promišljene one su "spolja" imenovane i otklonjene dobrom organizacijom i uvjeravanjem da Vjeronauka neće biti potisnuta i marginalizirana uvođenjem nastavnog predmeta Kultura religija. Ratio kojemu je moć u uspješnoj organizaciji i metodologiji sprovođenja postavljenih ciljeva i nema, zapravo, zapreka, budući da ih ne vidi na mjestu gdje one istinski jesu i na mjestu na kojem bi sam sebe doveo u pitanje.

Moramo neka mjesta formulirati u pitanje:

Da li slučajna marginalizacija Vjeronauke nastavnim predmetom Kultura religija proizlazi iz superiornosti jednog sadržaja nad drugim?

Da li je marginalizacija "osigurana" za oba sadržaja već samim tim što nemamo Vid u autoritete legitimiranja ovih sadržaja?

Da li "ohaerovsko" ili koje drugo inozemno ili domaće legaliziranje Vjeronauke i Kulture religije u sustav obrazovanja samu edukaciju licemjerno kozmetičira šminkom smisla humanih odnosa i oljuđenja svijeta, dok je na djelu povijesni svjetski udes da je destrukcija "slijepom" edukacijom toliko katastrofalna koliko je nestala tankočutnost za ono više u edukaciji negoli je to edukacijom osiguranje znanja i metodologije njihove korisne primjene.

Edukaciju istanjenu u potrebe i zadatke Realnosti, čini se, morali bi priznati i početi misliti kao mjesto iz kojeg se smisleno i iznutra govori o Vjeronauci i Kulturi religija koje bi mišljenje - govor obavezao i bio, stoga, odgovoran za obnovu pitanja o istini edukacije, ili obnovu pitanja o zavičaju edukacije gdje zajedno obitavaju znanja i ljudi i svijet u različitostima bez prisile na različitosti. Mišljenje koje se čudi različitosti i sebe hrani različitostima, mišljenje - edukacija kojoj nije odnos spram drugog, različitog, odnos prema prirodi nije zadat spolja (poslije rata ili da se izbjegne rat, da se izbjegnju katastrofe) javilo bi se smislom mišljenja - edukacije koja je sačinjavanje različitosti i sebe - objavljivanje u takvom činu.

U KAKAV JE KONCEPT POLOŽENO PITANJE NASTAVNIH PREDMETA

VJERONAUKA I KULTURA RELIGIJA?

Moramo priznati da je danas uloga mišljenja u "pojašnjenju" da se Ratio u svojoj funkciji organiziranja konsultacija i pojašnjavanja moćno bori, pobjeđuje i vlada nad slutnjama da je moguće i nužno drugačije biti u suodnosu sa svijetom, sa bićima i stvarima. Univerzalni odnos - komunikacija čovjek - svijet, čovjek i čovjek i drugi odnosi što se temelje na moći Ratia da sve odnose suvereno organizira, onaj je duhovni krajolik u kojem se edukacija legalizira po kriteriju racionalizacije.

Racionalizacija edukacije znači da u edukaciji može biti sve dopušteno i sve zabranjeno, što nije ili jeste zapreka da edukacija producira moć svijeta i Vrijeme kao moć. Zar uvođenje Vjeronauke i Kulture religija nije, najprije, rezultat smisla svjetskog Ratia, koji u ovim duhovnim sadržajima prepoznaje i koristi instrumente ostvarivanja svojih ciljeva, nadasve afirmacija sebe- autoriteta? Zar nas Ratio - institucije ne zavode "otkrićem" da edukacija može mržnju, ratove, diskriminaciju i druge sunovrate čovjeka u bestijalno zaustaviti? Zar nije uvođenje konstatacija da su u edukaciji sadnice ljubavi za drugog, izdanci štovanja različitog, da su takve sadnice i samo uvođenje ovih nastavnih sadržaja?

Zavodenje koje je tako zavodljivo da se cijjenenom intelektualcu omaklo da u dobrom tekstu konstatira na Konferenciji:

"Uvođenje Vjeronauke u škole je najznačajniji duhovno-kulturni događaj u novijoj povijesti našeg školstva. Ona ponovo uvodi ideju Boga u obrazovanje, priskrbuje joj tako status javne vrijednosti; preuzima važnu ulogu, senzibilizira učenika za postojanje natčulnih, metafizičkih stvarnosti i suprotstavlja se, inače pogubnom, svodenju znanja na najnižu razinu fizičke manifestacije Realnosti (...) Vjeronauka, također, ima najveće značenje za susret učenika sa samim sobom, čime je u funkciji građenja temeljne pretpostavke za susret sa drugim. Nema puta prema drugome bez prethodno savladanog puta prema sebi (...) Ako Kultura religija želi pripremiti učenika za susret i upoznavanje sa religijama i kulturnim tradicijama drugih naroda, Vjeronauka

joj može pomoći da za to osigura prvu temeljnu pretpostavku” (vidi *Muallim* br.6, str.57)

Obavezuje nas tekst već samim tim da jedna “tvrda” kvalifikacija kako je uvođenje Vjeronauke u obrazovanje najznačajniji duhovno-kulturni događaj u novijoj povijesti našeg školstva mora biti argumentirana svim uvjetima, pretpostavkama, učincima onog što se tvrdi. Sve se čini da je nužno konstataciju uvesti u pitanje da li je uvođenje bilo “događaj” prije historicistički proveniran i u relaciji spram bosanske pragme katastrofe nego povijesnim nadolaskom u edukaciji duhovno-kulturnog čovjekorazumijevanja. Čini se, također, da konstatacija kako Vjeronauka ponovo uvodi ideju Boga u obrazovanje relativizira smisao obrazovanja i ideju Boga utoliko što konstatacija nudi i drugo da se ideja Boga može izvesti (odstraniti) iz obrazovanja. Jedno i drugo, dalje, znače da je riječ o Autoritetu kojemu pripada “uvođenje” i “izvođenje” ideje Boga. Institucije su taj neprikriveni autoritet. Prisustvo ideje Boga u obrazovanju je procjena takovrsnog Ratia da ideju Boga organizira u obrazovanje.

Drugačije mislimo izvan ugone “zavodenja”. Tada smo sa pitanjem a ne sa konstatacijom . Suodnos sa idejom Boga , znanje, vjerovanje u ideju Boga, suodnos sa Transcendentnim nije smisla da se Jedno smjesti - uvede u obrazovanje. Samo obrazovanje - edukacija je uznošenje - izvođenje ka Jednom Teško da bi rekli kako edukacija u fizici, biologiji, umjetnosti, primjerice, nije izvođenje ka Jednom jer je sama edukacija već izvođenje u svijet a on je i svijet Transcendentnog. Ukoliko se Vjeronauka i Kultura religija misle iz vidokruga obnavljanja pitanja o smislu edukacije onda su Vjeronauka i kultura religija prirodno konstituensi edukacije. Kad je edukacija - obučavanje u rezultatima naučnih istraživanja, kad edukacija znači prvenstveno primjenu ovih i kad se znanja ogole do značenja “motora” što većih brzina u trci za novim rezultatima, tada Vjeronauka i Kultura religija dobijaju značenje nastavnih predmeta u školskom sustavu. Ideja Boga nije više zabranjena. No, sa njom raspoložu autoriteti.

Autoritet scijentizma spram ideje Boga je ravnodušan jer svoj status nadvladavanja nad drugim znanjima, vjerovanjima, personificira samim tim u pobjednika. Evo primjera kako je “bezbožnost” edukacije njeno samoukidanje:

“Predodžba o razvoju živih bića tako je znanstveno potvrđena i fundamentalna da se mora uzeti za početak svih razmišljanja o čovjeku (...) Svrhovito ili “racionalno” ponašanje biljaka i životinja ukorijenjeno je u samom tijeku evolucije; a taj korijen treba imati na umu da se shvati homo sapiens, koji se u posljednjih nekoliko milijunljeća odvojio od roda sisavaca.”

Tekst ne upućuje na pitanje je li čovjek stvoriteljevo djelo ili je Darwinova teorija istina o čovjeku. Tekst je primjer ogoljele edukacije u kojoj se ne izvodi, ne sačinjava znanje kao objavljivanje čovjeka. Istu golotinju edukacije nosimo u osobnim dramatičnim iskustvima edukacije u marksizmu, načelo edukacije je bilo da se usvoji marksistički pogled na svijet. Moramo izgovoriti pitanje jer stvar sa edukacijom nije drugačija: hoće li “ideja Boga” ući u obrazovanje ako mišljenje nema hrabrost da pretpostavke obrazovanja učini dostojnim propitivanja.

DA LI JE MOGUĆE IZBJEĆI MARGINALIZACIJU VJERONAUKU U NASTAVI “DOGOVOROM”?

Cijeli problem Vjeronauka i Kultura religija ne javlja se unutar neslaganja ili slaganja da ovo budu nastavni predmeti. Zamućenost pristupa ovoj problematici dokazuju već afirmirani stavovi da će ovi nastavni predmeti zbliziti ili razdvojiti učenike. Valja, ipak, priznati da vidokrug unutar kojeg je pitanje pozicionirano ponajviše dokazuje da smo povijesno mnogo dalje od bitnog pitanja o edukaciji negoli smo historicističkim intervencijama u obrazovanje bliže “ostvarenju velikih zadataka” današnjice pomoću ovih nastavnih predmeta.

Moramo ovdje pitati; da li su potrebni nastavni sadržaji da ne bi učenik silovao profesoricu a profesor učenicu, jer su Bošnjakinje?

Ako u edukaciji općenito ne učimo - ne razvijamo etičku dimenziju znanja, korektiv pomoću Vjeronauke i Kulture religija mogao bi biti slabog daha. Moramo reći da je upravo “znanje” o različitosti”, znanje o osobitosti duše Bošnjakinje - muslimanke izazvalo skrnavljenje, ne neznanje.

Ponavljamo da je riječ o edukaciji uvijek planetarne prostornosti i da Ratio planetarno zavodi uobrazilje autoriteta dobrohotnosti. Stoga

ne pitamo samo kako je moguć odnos Vjeronauka i Kultura religija nego i kako slušati o iskustvima i prakticanju ovih sadržaja u Engleskoj, u Njemačkoj i drugim evropskim zemljama. Pitamo kako uspostaviti odnos spram autoriteta njihova iskustva kad nam nije nepoznat kolonizatorski i fašizoidni background. Pravo na Riječ moralo bi biti utemeljeno na "obrazu" jer je edukacija sabiranje naših čina, ne zaboravljanje. Svakako, pitanjima ne vodimo promišljanje ka slutnji da ovi duhovni sadržaji ne trebaju u edukaciji, promišljanje ne diskreditira niti ignorira Konferenciju. Promišljanju je samo stalo do težih prohoda u problematiku, da se ova ne bi "smirila" u prostoru izbora valjane metodike nastave ovih duhovnih sadržaja.

Što je riječ o međunarodnoj konsultaciji o uvođenju ovih nastavnih predmeta znači pozornost da se razgovor ne može temeljiti iz odnosa savjetodavca i "učenika"- slušaoca a da uputi u srž problematike. Problem duhovnih sadržaja u obrazovanju nigdje nije riješen, nema recepta koji nam se može autoritativno dati (osim autoritarno). Ovo se ne smije prikrivati.

Makar se radi o institucijama od kojih smo ovisni i makar se radi o pomoći u koju ne sumnjamo a priori, ima razloga za procjenu da organizatoru nije stalo da se ožive bitna i presudna pitanja edukacije. Na jedno se uvijek "sigurno igra". Konsultacija o Vjeronauci i Kulturi religija trebala je prvo zapaliti neslaganja između entitetskih institucija pa potom dati obećanje da Vjeronauka neće biti ukinuta. Problem se predstavio kao stvar dobre organizacije prevladavanja zapreka čime se dijalogu osigurava uspjeh:

"Trebalo je proći još nekoliko mjeseci da bi se stekli uvjeti za održavanje Konsultacije. U tom periodu otklonjena je (?) jedna od značajnih prepreka za nesmetano održavanje ovog skupa. Riječ je o izričitom, pismeno datom pojašnjenju da uvođenje novih nastavnih sadržaja o religijama prisutnim u BiH neće dovesti u pitanje vjeronauku. Tek nakon razjašnjenja ovog izuzetno važnog pitanja, GOETHE-INSTITUT, ABRAHAM, OHR I UNESCO kao suorganizatori su uspjeli pridobiti konsenzus vjerskih zajednica i predstavnika drugih ustanova i institucija za održavanje ove konferencije. Sam ovaj detalj dovoljno govori o

složenosti ovog pitanja i značaja koji mu se pridaje od strane spomenutih subjekata."

(Muallim, br 6. str.60)

Summary

Fatalism of the Rationalism

Fatima Lačević, Ph. D.

A place for elements of spirituality within the educational system must be contemplated within the research expansion or the power of man to model everything according to his needs, which is a common fate of a human Mind. It is necessary to point out that issue of teaching subjects *Religion and the Culture of Religions* in schools is entangled in the official institutions' bureaucratic plans. It needs to be freed in order to, first of all, discuss the authentic relationship between the science and teaching religion, as well as to discuss the subject Culture of Religions as science.

To say that education in general is an essential issue of man's existence in this world, means to discuss the possibility of education "embracing" the subjects *Religion and the Culture of Religions* from the "outside" in an authentic way. We wonder if these subjects might end up marginalized as the education itself is. The fact is that education implemented in practice is training. Therefore, marginalization of science should be an introduction to the discussion of subjects *Religion and the Culture of Religions*.